

Жумабай уулу М., Акпарова А.Т.

**ТОКИО ТРИБУНАЛЫНЫН КАЛЫПТАНЫШЫ ЖАНА СОТ ПРОЦЕССИНИН
ЭЛ АРАЛЫК ОРДУ**

Жумабай уулу М., Акпарова А.Т.

**ФОРМИРОВАНИЕ ТОКИЙСКОГО ТРИБУНАЛА И ЕГО РОЛЬ В
МЕЖДУНАРОДНОМ СУДЕБНОМ ПРОЦЕССЕ**

Zhumabai uulu M., A.T. Akparova

**THE FORMATION OF THE TOKYO TRIBUNAL AND THE ROLE OF THE JUDICIAL
PROCESS IN THE INTERNATIONAL ARENA**

УДК:347.15(575.2)

Бул макалада Токио трибуналынын калыптанышы жана сот процессинин эл аралык орду жөнүндө баяндалган.

Негизги сөздөр: процесс, чечим, өкүм эл аралык арена.

В этой статье описывается формирование Токийского трибунала и роль судебного процесса на международной арене.

Ключевые слова: трибунал, процесс, решение, приговор, международная арена.

This article describes the formation of the Tokyo Tribunal and the role of the judicial process in the international arena.

Key words: the tribunal, process, decision, verdict, international arena.

Калыптанышынын өзгөчөлүгү. Токио трибуналы эл аралык аскер трибуналы.

1946-жылы 19-январда Ыраакы Чыгыш үчүн Япониянын Токио шаарында уюштурулган. Бул экинчи дүйнөлүк согуштун күнөөлүүлөрүн түп тамырынан жок кылуу үчүн эң башкы аскер кылмышкерлеринин үстүнөн уюштурулган экинчи сот процесси. Биринчи сот процесси немец аскер кылмышкерлеринин үстүнөн 1945-жылы 20-ноябрда Нюрнберг шаарында башталган. Нюрнберг трибуналынын Токио трибуналынан айырмасы: 1945-жылдын 26-июлундагы Потсдам декларациясына ылайык Союздун аскердин Жогорку командири генерал Дуглас Макартурдун атайын прокламациясы (саясий маанидеги үгүт баракчасы) менен түзүлгөн. Себеби Япония СССР менен Германиянын союздашы катары ыраакы чыгыштан баскынчылык согуш жүргүзүлүп бир канча куралдуу күчтөрдү кармап турган. 1945-жылы 2-сентябрда Япониянын милитаристтери капитуляцияланган (кыңк этпей баш ийген) деген акт кабыл алынган жана согуш кылмышкерлерин Сот адилеттүүлүгүнүн колуна өткөрүп беришкен. 1946-жылы 26-апрелде Токио трибуналынын Уставы иштелип чыккан. Союздук аскердин жогорку командири генерал Макартур тарабынан 1946-жылдын 19-январында бекитилип, 1946-жылдын 26-апрелинде толуктоолору менен буйрук чыгарган. БУУнун Башкы Ассамблеясы эл аралык укуктун процесстерине туура келерин аныктап, Токио трибуналынын Уставын тааныган. Ыраакы

Чыгыштын аскер кылмышкерлери тынчтыкка каршы кылмыш кылгандыгы үчүн атайын пландаштырылган, даярдалган, жарыяланган же жарыяланбаган баскынчылык согуш жүргүзгөндүгү үчүн, эл аралык укуктун макулдашылган, бекитилген келишимдерин бузган деп айыпталып Токио трибуналы соттоого жана жазалоого укук алды.

Нюрнберг уставынан айырмаланып Токио трибуналы жарыяланган же жарыяланбаган баскынчылык согушун жүргүздү, тынчтыкка каршы кылмыш жүргүздү деп табылган. Демек, бул эки уставтын айырмасы улутчул Германиянын тынчтыкка каршы кылмыш жасап, Согуш жарыялабай туруп баскынчылык согушун жүргүзгөндүгүндө болду. БУУнун комиссиясы аскер кылмышын иликтеп көрүп төмөнкүдөй тыянакка келишкен: 1. Ыраакы Чыгыштагы согуш «Жарыяланган же жарыяланбаган баскынчылык согуш» кылмышкери. 2. Гаага конвенциясында: баскынчылык согуш деп табылса ал «Кылмыш мүнөзүндөгү согуш» деп табылат деген.

Япондук аскер кылмышкерлерине Соттордун койгон талаптары Потсдам декларациясындагы Япониянын кыңк этпей багынып берүүсү жөнүндө келтирилген жана мындай дейт: Биз Япондуктарды улут катары кырып жок кылуу эмес тек гана аскер кылмышкерлерине аскер туткундарына жырткычтык жаза, чара колдонгондорго адилеттүү сот жоопкерчилигин жүзөгө ашыруу.

Потсдам декларациясына кол койгон Улуу державалар Япондук аскер кылмышкерлерине туура адилеттүү жаза берүүнү карашкан. Алар: Япон элин жолдон чыгарган дүйнө тынчтыгын бузууга үндөгөн милитаристтик баскынчылык саясатын жүргүзгөн бийликти жок кылып, коопсуз жана чынчыл бийликти орнотууга жар салган. Мындай жарлыктын мазмунуна бир канча өлкөлөр дипломатиялык сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүдө билдиришкен. Мисалы: СССР, АКШ, Улуу Британия, Кытай, Франция, Австралия, Канада, Жаңы Зеландия, Нидерландия, Индия, Филиппин.

Токио трибуналынын Уставын Англосаксондук процедуранын ченемдерине ылайык Америкалык юрист иштеп чыккан. Ошондуктан Сот процессинде айрым негизги суроолор Уставда дагы, жүрүм эрежелерде дагы көрсөтүлгөн эмес. Англиялык-Америкалык соттордун чечиминде жүргүзүлгөн.

Жогорку камандир генерал Макартурада өзгөчө чоң ыйгарым укук берилген. Ал төраганы дайындаган, башкы каралоочту (прокурорду) трибуналдын мүчөлүгүнө өкүлдөрдү дайындаган. Ал сот чечимин жеңилдетүүгө же өзгөртүүгө укуктуу болгон. Процессин расмий тили япон жана англис тили. Процессин жүрүшүндө 818 ачык сот отурумун жана 131 соттор комнатасындагы отурумун болду. 4356 күбөлөндүргөн документтер жана 1194 күбөлөрдүн көрсөтмөлөрү болгон.

Дуглас Макатур Япониянын багынуусу жөнүндөгү актыга кол койгон 9 өлкөнүн ичинен 11 сотту дайындаган.

Токио трибуналынын судьялары		
Өлкөлөр	Соттор	Статусу даражасы
Австралия	Сэр Уильям Уэбб (англ)	Австралиядагы жогорку соттун судьясы жана төрагасы болгон
Канада	Эдвард Стюарт МакДагалл	Канададагы жогорку соттун судьясы
Кытай Элдик Республикасы	Генерал-майор Мэй Жуао	Мыйзам чыгаруу Юанянын мүчөсү жана адвокат
Франция Республикасынын убактылуу өкмөтү	Анри Бернар	Бангинин башкы адвокаты. Париждеги биринчи аскердик трибуналдын башкы прокурору.
Британдык Индия	Радхабинод Пал	Калькуттак университеттин юридикалык факультеттин мугалими. Калькуттагы бийик соттун судьясы.
Нидерланд	Берт Ролинг	Утрехттик укук университеттин профессору
Жаңы Зеландия	Харви Норткрофт	Жаңы Зеландиянын жогорку соттун судьясы
Филиппин	Полковник Дельфин Харанилла	Филиппин жогорку соттун Генерал прокурору
Улуу Британия	Лорд Патрик	Юстиция колледжин сенатору, судья
АКШ	Генерал-майор Майрон Крамер	АКШнын армиядагы башкы судья-адвокаты.
СССР	Генерал-майор Иван Михеевич Зарянов	СССРдин Жогорку Соттун аскер коллегиясынын мүчөсү

Токио трибуналдын прокурорлору Башкы прокурору – Джозеф Киннан кийин Гарри Трумэнном дайындалган		
АКШ (негизги күнөөлүүчү)	Джозеф Киннан	СШАнын генерал прокурору, США Юстициянын кылмыш-жаза иштери б-ча департаменттин башчысы.
Австралия	Алан Мансфилд	Квинсленда Жогорку Соттун улуу судьясы
Канада	Генри Нолан Бригадир	Канадалык армиянын генералдык судья-адвокаттын төрагасы.

Кытай Элдик Республикасы	Сян Чжецзюнь	Юстициянын жана тышкы иштер министри
Франция Республикасынын убактылуу өкмөтү	Робер Онето	Соттор департаментинде башкы прокурору
Британиялык Индия	Говинда Менон	Королеванын прокурору жана Индиянын Жогорку соттун судьясы.
Нидерланд	Фредерик Боргерхофф-Малдер	Гаагадагы атайын соттордун мүчөсү
Жаңы Зеландия	Бригадир Рональд Квиллам	Жаңы Зеландия армиясын Генерал-адъютанттын төрагасы
Филиппин	Педро Лопез	Филиппин прокурору
Улуу Британиянын	Артур Коинс-Карр	Британдык парламенттин мүчөсү жана адвокаты
СССР	Сергей Голунский (А. Н. Васильев, Л.Н. Смирнов)	СССР Илимдер Академиясынын мүчө-корреспонденти; Юстициянын мамлекеттик кеңешчиси

Күнөөлөчү акт 55 пункттан турган. Күнөөлөнүн жалпы мазмуну бардык соттолуучулардын жана күнөөлүүлөрдүн ар бири ар башка каралган. Жыйынтыгында аскер кылмышын көптөгөн түрлөрүн топтошкон. Нюрнберг процессиндегидей эле күнөөлүүнүн бардык пунктары 3 категорияга бөлүнгөн А В жана С категориясына.

Категория «А» 1-36-пункт Тынчтыкка каршы кылмышка күнөөлөө. Пандаштыруу жана баскынчылык согушун жүргүзүү. Эл аралык мыйзамдардын бузулушуна түздөн түз Япониянын эң жогорку бийлик органдарынын тартылышы.

Категория «В» 37-52-пункт бүтүндөй өлтүрүүчү күнөөлөр камтылган.

Категория «С» 53-55-пункт Согуш адаттарына каршы кылмышка жана Адамзатка каршы кылмышка Япониянын рангасы барларынын бардыгына бирдей күнөөлүү деп табылат.

Соттолгондор жана Өкүмдөр. Токио процессиндеги соттолгондордун тизмеси. Бардыгы болуп 29 кана кылмышкер болгон. Есуке Мацуако (тышкы иштер министри жана адмирал Сюзэй Окава (философ, япондук милитаризмдин идеологу) сот учурунда нервден психикалык ооруга дуушар болгон. Соттоодон бошотулган Фумимаро Коноэ Япониянын премьер-министри камакка алардын алдында уу ичип өлгөн. Жети кылмышкерге дарга асуу менен өлүм жазасы берилген жана ал Токиодогу Сугамо түрмөсүнүн короосунда 1948-жылы 23-декабрда жүзөгө ашырылган. Үч кылмышкер (Коисо, Сиратори жана Умэдзу) түрмөдө өлгөн. Калган 13 кылмышкерге 1955-жылы кечирим берилген. 20 жылга кесилген Сигенори Того (Тышкы иштер Министри 1949-жылы төрмөдө өлгөн. 7 жылга кесилген Мамору Сигэмицуге (СССРдин посолу)

1950-жылы кечирим берилип, кийинчерээк Тышкы иштер министри болгон.

Күнөөлүү деп таанылган Япониялык аскер кылмышкерлери

Имя	Резюмеси	Күнөөсү	Соттордун өкүмү
Садао Араки	Япониядагы Императордук армиянын генералы армия жана маданият министрлиги	Пунктары: 27,29,31,32,33,35,36,54,55	Өмүр бою эркинен ажыратуу. 1955-жылы мөөнөтүнөн мурда шарттуу бошотулган. Ден соолугуна байланыштуу 11 жылдан кийин алган.
Кэндзи Доихара	Япониядагы Императордук армиянын генералы	Пунктары: 1,27,29,31,32,33,35,36,54,55	Өлүм жазасына тартылды
Сэйсио Итагаки	Япониянын Императордук армиянын генералы, армиянын министри	Пунктары: 1,27,27,29,31,32,33,35,36,54,55	Өлүм жазасына тартылды.
Окинори Кая	Каржы министри	Пунктары: 1,27,29,31,32,54,55	20 жылга эркинен ажыратылган. 1955-жылы мөөнөтүнөн мурда шарттуу бошотулган. Кийин Юстиция министрликтин министри болуп дайындалган.
Коити Кидо	Печаттарды сактоочу министри, маданият жана илим министр жана ички иштер министри	Пунктары: 1,26,29,31,32,33,35,36,54,55	Өмүр бою эркинен ажыратылган. 1955-жылы мөөнөтүнөн мурда шарттуу бошотулган. Калган өмүрүн Оисо префектурлык анагава айылында өткөзгөн.
Хэйтаро Кимура	Япониядагы Императордун армиянын генералы. Аскер министрлигинин орун басары	Пунктары: 1,27,29,31,32,54,55	Өлүм жазасына тартылган.
Куниаки Коисо	Япониядагы императордук армиянын генералы Кореянын Генерал губернатору, Япониянын премьер-министри	Пунктары: 1,27,29,31,32,54,55	Өмүр бою эркинен ажыралган. 1950-жылы түрмөдө каза болгон.
Иванэ Мацуи	Япониянын Императордук армиянын генералы	Пунктары: 1,27,29,31,32,35,36,54,55	Өлүм жазасына тартылган.
Дзиро Минами	Япониянын императордук армиянын генералы. Кореянын генерал-губернатору	Пунктары: 1,27,29,31,32,54,55	Өмүр бою эркинен ажыратылган. 1954-жылы мөөнөтүнөн мурда бошотулган. Бир жыл өтпөй каза болду.
Акира Муто	Япониянын императордук армиянын генералы	Пунктары: 1,27,29,31,32,33,36,54,55	Өлүм жазасына тартылган.

Такадзү ми, Ока	Япониянын Императордук флотунун Адмиралы. Флоттун министри	Пунктары: 1,27,29,31,32,54,55	Өмүр бою эркинен ажыратылган. 1954-жылы мөөнөтүнөн мурда бошотулган. Бир жыл өтпөй каза болду.
Хириси Осима	Япониянын Императордук армиянын генералы. Улуттук Германия Япониянын посолу	Пунктары: 1,27,29,31,32,54,55	Өмүр бою эркинен ажыратылган. 1955-жылы мөөнөтүнөн мурда бошотулган. 1975-жылы каза болгон.
Кенре Сато	Япониянын Императордук армиянын Генералы	Пунктары: 1,27,29,31,32,54,55	Өмүр бою эркинен ажыратылган. 1956-жылы мөөнөтүнөн мурда бошотулган. 1975-жылы каза болгон.
Мамору Сигемицу	СССРдеги Япониянын Посолу, Тышкы иштер министри	Пунктары: 1,27,29,31,32,33,35,54,55	7 жылга эркинен ажыраган. 1950-жылы мөөнөтүнөн мурда бошотулган. 1952-жылы прогрессивдүү партиянын төрагасы болгон.
Сигэтаро Симада	Япониядагы Императордук флоттун Адмиралы. Флоттун Министри	Пунктары: 1,27,29,31,32,54,55	Өмүр бою эркинен ажыратылган. 1955-жылы мөөнөтүнөн мурда бошотулган. 1976-жылы каза болгон.
Тосио Сиратори	Италиядагы Япониянын посолу	Пунктары: 1,27,29,31,32	Өмүр бою эркинен ажыратылган. 1949-жылы камакта каза болгон.
Тэйити Судзуки	Япониядагы Императордук армиянын генералы	Пунктары: 1,27,29,31,32,35,36,54,55	Өмүр бою эркинен ажыратылган. 1955-жылы мөөнөтүнөн мурда бошотулган. 1989-жылы каза болгон.
Сигенори Того	Тышкы иштер министри	Пунктары: 1,27,29,31,31,32,36,54,55	20 жылга эркинен ажыратылган. 1950-жылы камакта каза болгон
Хидэки Тодзио	Аскер министри, Генерал	Пунктары: 1,27,29,31,32,33,36,54,55	Өлүм жазасына тартылган.
Есидзиро Умэдзү	Япониядагы императордук армиянын генералы	Пунктары: 1,27,29,31,32,36,54,55	Өмүр бою эркинен ажыратылган. 1949-жылы камакта каза болгон.
Кингоро Хасимото	Япониянын депутаттар палатасынын өкүлү, Япония парламентинин вице-президенти	Пунктары: 1,27,29,31,32,54,55	Өмүр бою эркинен ажыратылган. 1954-жылы мөөнөтүнөн мурда бошотулган. 1957-жылы каза болгон.
Сюнроку Хата	Япониядагы Императордук армиянын маршалы, армиянын министри	Пунктары: 1,27,29,31,32,35,36,54,55	Өмүр бою эркинен ажыратылган. 1954-жылы мөөнөтүнөн мурда бошотулган. 1962-жылы каза болгон.
Киитиро	Япониянын сот	Пунктары:	Өмүр бою эркинен

Хиранума	адилеттигинин министри, Япониянын премьер-министри, Ички иштер министри, Жашыруун кенештин төрагасы	1,27,29,31,32,33,35,36,54,55	ажыратылган. 1955-жылы мөөнөтүнөн мурда бошотулган. Ошол эле жылы каза болгон.
Коки Хирота	Тышкы Иштер министри, Япониянын премьер-министри	Пункттары: 1,27,29,31,32,33,35,54,55	Өлүм жазасына тартылган.
Наоки Хосино	Вице-премьер-министри	Пункттары: 1,27,29,31,32,33,35,54,55	Өмүр бою эркинен ажыратылган. 1955-жылы мөөнөтүнөн мурда бошотулган. Токио корпорациясынын президенттик кызматта болгон.

Соттук териштирүү кыскартылган жактар			
Аты жөнү	Резюмеси	Күнөөсү	Соттук тергөөнү кыскартууга себептер
Сюмэй Окава	Япон-милитаризминин философу, публицист, идеологу.		Психикалык оору менен ооруп калгандан токтотулган.
Есуке Мацуока	Тышкы Иштер Министри	Пункттары: 1,27,29,31,32	Сот териштирүү учурунда каза болгон.
Осами Нагано	Япониянын императордук флотунун Адмиралы	Пункттары: 27,29,31,32,33,35,36,54,55	Соттук тергөө учурунда каза болгон.
Фумимаро Коноэ	Япониянын Премьер-Министри		Камакка алынар учурунда уу ичип өзүн-өзү өлтүргөн.

Токио трибуналынын жүрүшүндө күнөөгө шектүү деп табылган Токионун аскер башчыларынын «баскынчылык» саясатынын лидерлерин «күнөөлүү» деп таап аёосуз жаза берүүдө, айрым мамлекеттин АКШнын юристтери, адвокаттары далилдерди таап убакыттарды создукурууга актап чыгууга далалат кылышты. Канча далилдердин тургандыгына карабастан Нюрнберг трибуналына караганда Токио трибуналы өтө кыйындыкка көп учурады. Себеби:

Нюрнберг трибуналы жүрүп жаткан учурда көп далилдерди жок кылып жиберүүгө үлгүргөн.

Анын үстүнө Япония милитаристтери «Коммунизмдин» бүткүл дүйнөгө жайылып кетүүсүнөн коркконбуз, биз өзүбүздү коргоо үчүн социализмге каршы күрөшкөнбүз деп тайманбай айтып жатышты.

Ошондуктан көпчүлүк капиталисттик өлкөлөрдүн юристтери Токио процессинин жүрүмүн кыйындаткан. Ал тургай Дуглас Макартураны өз кызматынан кыянаттык менен пайдаланып, жатат деген жалаа менен четтетүүгө аракет кылган. Бүткүл дүйнөлүк коомчулуктун кысымы менен Токио процессий 1946-жылы 3-майда башталып, 1948-жылы 12-ноябрда ишин аяктаган.

Токио процессинин эң манилүү жыйынтыгы «баскынчылык» эл аралык укуктун эң оор кылмышы экендигин, ал эми күнөөлүүлөр катуу жаза алыш керектигин тааныды.

Токио процесси: практика жүзүндө учурдагы эл аралык укуктун принциптерине киргендигин, жыйынтыгында: тынчтыкка каршы кылмыш үчүн, аскердик кылмыш үчүн, адамгерчиликке каршы кылмыш үчүн жоопкерчилик эл аралык кылмыш укугунда көрсөтүлгөндүгүн БУУ тастыктады жарыялады жана кабыл алды.

Адабияттар:

1. Блищенко И.П., Фисенко И.В. Международный уголовный суд. М., 2007.
2. Верещетин В.С. Международный Суд ООН на новом этапе// Московский жур. международного права: 2007.
3. Камаровский Л.А. О международном суде. Отв. ред. Л.Н. Шестаков. М., 2007.
4. Капустин А.Я. Правовой статус Международного уголовного суда. Российский ежегодник международного права. 2013. Спец.вып. СПб., 2013.
5. Караман И.В. Международный трибунал по Токийскому процессу. Регламентация деятельности и судопроизводство. М., 2007.
6. Каюмова А.Р. Смешанные (гибридные) уголовные трибуналы и интернационализованные суды в системе международной уголовной юстиции. Казань, 2008.
7. Кожевников Ф.И., Шармазаншвили Г.В. Международный Суд ООН. Организация, цели, практика. М., 2011.

Рецензент: кандидат юридических наук Тайлакова С.Дж.